

Oriental Journal of Education

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' ECONOMIC COMPETENCIES IN AN INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Lobar Akhatova

Lecturer, Department of Economics and Tourism
Oriental University
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: innovative educational environment, competency-based approach, economic competence, economic literacy, entrepreneurial thinking, digital educational technologies, practical economic decision-making, higher education didactics, learner-centered education, problem-based approach, case study, case method, smart systems, sustainable development, economic integration.

Received: 05.06.26

Accepted: 06.06.26

Published: 07.06.26

Abstract: This scientific article comprehensively examines the theoretical and methodological foundations for developing students' economic competencies within a modern innovative educational environment and analyzes their role in the integration of higher education. Based on learner-centered and competency-based approaches, the study highlights the pedagogical conditions and models for fostering future specialists' economic literacy, entrepreneurial thinking, and practical decision-making skills in non-standard economic situations. The research identifies the methodological potential of digital educational technologies in enhancing students' intellectual engagement and improving their ability to analyze economic risks. Based on the findings, a set of innovative strategies, didactic modules, and practical recommendations aimed at improving students' overall economic culture in higher education institutions has been developed.

INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING IQTISODIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Lobar Axatova

Oriental universiteti
"Iqtisodiyot va turizm" kafedrasida o'qituvchisi
Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: innovatsion ta'lim muhiti, kompetensiyaviy yondashuv, iqtisodiy zamonaviy innovatsion ta'lim muhitida

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada

kompetensiya, iqtisodiy savodxonlik, tadbirkorlik tafakkuri, raqamli ta'lim texnologiyalari, amaliy iqtisodiy qaror qabul qilish, oliy ta'lim didaktikasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, muammoli-vaziyatli yondashuv, keys-stadi, keys-metod, Smart-tizimlar, barqaror rivojlanish, iqtisodiy integratsiya.

talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirishning tizimli nazariy-metodologik asoslari va uning oliy ta'lim integratsiyasidagi o'rni chuqur tadqiq etilgan. Oliy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy savodxonligi, ijodiy tadbirkorlik tafakkuri hamda nostandart vaziyatlarda amaliy iqtisodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish shart-sharoitlari pedagogik modellar vositasida yoritilgan. Tadqiqot doirasida raqamli ta'lim texnologiyalarining talabalar intellektual faolligini oshirish va iqtisodiy risklarni tahlil qilishdagi metodologik imkoniyatlari aniqlangan. Olingan natijalar asosida oliy ta'lim muassasalarida talabalarning umumiy iqtisodiy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan innovatsion strategiyalar, didaktik modullar hamda tavsiyalar majmui shakllantirilgan.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Лобар Ахатова

Преподаватель кафедры экономики и туризма

Oriental University

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, компетентностный подход, экономическая компетентность, экономическая грамотность, предпринимательское мышление, цифровые образовательные технологии, принятие практических экономических решений, дидактика высшего образования, личностно-ориентированное обучение, проблемно-ситуационный подход, кейс-стади, кейс-метод, смарт-системы, устойчивое развитие, экономическая интеграция.

Аннотация: В данной научной статье всесторонне исследуются теоретико-методологические основы развития экономических компетенций студентов в условиях современной инновационной образовательной среды, а также раскрывается их роль в интеграции системы высшего образования. На основе личностно-ориентированного и компетентностного подходов рассмотрены педагогические условия и модели формирования экономической грамотности будущих специалистов, предпринимательского мышления и навыков принятия практических экономических решений в нестандартных ситуациях. В рамках исследования определены методологические возможности цифровых образовательных технологий в повышении интеллектуальной активности студентов и развитии их способности к анализу экономических рисков. На основе

полученных результатов разработан комплекс инновационных стратегий, дидактических модулей и практических рекомендаций, направленных на повышение общей экономической культуры студентов в высших учебных заведениях.

Kirish. Zamonaviy dunyoda kechayotgan shiddatli globallashuv, postindustrial jamiyatning shakllanishi va raqamli iqtisodiyot texnologiyalarining barcha sohalarga shiddat bilan kirib borishi oliy ta'lim tizimi oldiga tubdan yangi ijtimoiy buyurtmalarni qo'yimoqda. Bugungi mehnat bozori oliy ta'lim bitiruvchisidan nafaqat tor doiradagi kasbiy va tor doiradagi funksional bilimlarni, balki keng qamrovli fundamental hayotiy ko'nikmalarni, xususan, iqtisodiy jihatdan savodli bo'lishni, geoeconomik jarayonlarni to'g'ri baholashni hamda shaxsiy va jamoaviy miqyosda resurslardan oqilona foydalanish qobiliyatini talab qilmoqda. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini uzoq muddatli istiqbolda rivojlantirish konsepsiyalari hamda ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangilashga qaratilgan davlat dasturlari talabalarda mustaqil va tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlardan unumli chiqish va 21-asr ko'nikmalarini shakllantirishni eng ustuvor vazifalardan biri etib belgiladi.

Biroq, an'anaviy akademik ta'lim paradigmalarda ko'p hollarda dars jarayonlari faktlarni shunchaki yodlash, quruq iqtisodiy terminologiyalarni yodaki bilish va nazorat testlaridan o'tish formatidan nariga o'ta olmayotgani kuzatiladi. Bunday yondashuv sharoitida talabalar nazariy jihatdan yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lsalar-da, real hayotiy, ijtimoiy-iqtisodiy yoki tadbirkorlik muhitiga duch kelganlarida amaliy va operativ qaror qabul qilishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Shu sababli, oliy ta'lim didaktikasida kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan, talabning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradigan va uning iqtisodiy kompetensiyalarini tizimli yuksaltiradigan innovatsion ta'lim muhitini loyihalash zarurati vujudga keldi.

Pedagogik fanda "innovatsion ta'lim muhiti" tushunchasi shunchaki texnik vositalar bilan jihozlangan auditoriya ma'nosini anglatmaydi. Bu – ta'lim subyektlarining (o'qituvchi va talabning) o'zaro teng huquqli hamkorligi, raqamli va interaktiv resurslarning pedagogik modullar bilan uyg'unlashuvi, shaxsning ijodiy, mustaqil va tadqiqotchilik faolligini uzluksiz rag'batlantirib turuvchi murakkab ijtimoiy-psixologik va didaktik makondir. Talabalarning iqtisodiy kompetensiyasi esa umuminsoniy madaniyatning tarkibiy qismi bo'lib, shaxsning iqtisodiy bilimlari, tadbirkorlik tafakkuri, axloqiy-huquqiy normalarga rioya qilgan holda bozor munosabatlarida faol va moslashuvchan ishtirok etish layoqati, shuningdek, jamiyat rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmagan holda iqtisodiy resurslarni boshqarish qobiliyatining yaxlit sintezidir. Mazkur maqolada ushbu jarayonning nazariy-metodologik komponentlari hamda uni innovatsion muhitda rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi.

Materiallar va metodlar. Tadqiqot muammosini tizimli va ilmiy asosda o'rganish maqsadida oliy ta'limda iqtisodiy savodxonlikni oshirish, kompetensiyaviy yondashuv prinsiplarini tatbiq etish hamda ta'lim muhitini innovatsiyalashga oid respublika va xalqaro miqyosdagi metodik va ilmiy adabiyotlar, dissertatsiyalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tanqidiy tahlildan o'tkazildi. Mazkur muammoning metodologik asosi sifatida falsafiy, umumilmiiy va maxsus-pedagogik darajadagi strategik yondashuvlar iyerarxik tizimi qabul qilindi. Ushbu tizim quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Madaniy-kompetensiyaviy yondashuv: Iqtisodiy savodxonlikni shunchaki iqtisodiy ko'nikmalar majmui emas, balki shaxsning umumiy madaniy shakllanganligi, ma'naviy-axloqiy dominantlari va jamiyatda o'z-o'zini anglash asosi sifatida baholashga xizmat qiladi.

2. Tizimli-sinergetik yondashuv: Innovatsion ta'lim muhitini barcha komponentlari (maqsad, mazmun, jarayon, texnologiya, natija va baholash) o'zaro chambarchas bog'liq bo'lgan, o'z-o'zini tashkil etuvchi va rivojlantiruvchi ochiq yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi.

3. Shaxs-faoliyatli yondashuv: Talabani ta'lim jarayonining subyekti sifatida belgilab, uning iqtisodiy faolligi, tadbirkorlik tashabbuslari va mustaqil amaliy harakatlari orqali kompetensiyalarni o'zlashtirishini ta'minlaydi.

4. Muammoli-vaziyatli yondashuv: Ta'lim mazmunini real hayotdagi va bozordagi iqtisodiy muammolar, risklar va qaror qabul qilish ziddiyatlariga asoslangan interaktiv vaziyatlar (keys) orqali qurishni nazarda tutadi.

Tadqiqotning amaliy qismi pedagogika yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar ishtirokida tashkil etildi. Talabalarning iqtisodiy kompetentligi darajasini aniqlashda motivatsion-qadriyatli, axborot-kognitiv, kommunikativ va amaliy-ijodiy mezonlar ishlab chiqildi. Eksperiment jarayonida an'anaviy guruhlar formatidan farqli ravishda, innovatsion pedagogik modullar, raqamli Smart-tizimlar va keys-metodlardan unumli foydalanildi. Olingan empirik ma'lumotlarni tahlil qilish, qayta ishlash va xulosalashda pedagogik qiyoslash, kuzatuv, geographical comparative (hududiy va tarmoqlararo iqtisodiy ko'rsatkichlarni qiyoslash), matematik-statistika (regressiya va korrelatsiya tahlillari) hamda ekspert so'rovnomasi metodlaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion ta'lim muhitida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish samaradorligi ta'lim mazmunining nechog'lik hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgani va raqamli pedagogik vositalarning muvaffaqiyatli integratsiyasi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Mazkur jarayonni tizimli amalga oshirish uchun talabalar iqtisodiy faoliyatining protsessual komponentini uchta asosiy madaniy-semantik bosqichga ajratish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Birinchi bosqich (Kultural-adaptiv): Talabalarda bozor munosabatlarining subyektiv mohiyati, iqtisodiy tizimlar va resurslar balansi to'g'risida tizimli bilimlarni uyg'otish. Iqtisodiy savodxonlikning axborot komponentini mustahkamlash.

Ikkinchi bosqich (Madaniy-semantik): Iqtisodiy hodisalarni shunchaki kuzatish emas, balki ularni mantiqiy fikrlash, iqtisodiy determinizm, sabab-oqibat zanjirlari asosida chuqur tahlil qilish. Talabalarda ijodiy tadbirkorlik tafakkuri va geoeconomik muammolarni anglash qobiliyatini yuzaga keltirish.

Uchinchi bosqich (Madaniy-kreativ): O‘zlashtirilgan iqtisodiy bilimlarni raqamli modellashtirish va amaliy faoliyat dasturlariga aylantirish. Nostandart va iqtisodiy risk yuqori bo‘lgan hayotiy vaziyatlarda operativ, axloqiy va amaliy jihatdan maqbul iqtisodiy qaror qabul qilish ko‘nikmasini namoyon etish.

Oliy ta‘lim muassasalarida darslarni tashkil etishda an‘anaviy yondashuv va TIMSS, PISA xalqaro baholash formatlariga hamda zamonaviy innovatsion muhit talablariga mos keluvchi format prinsiplari o‘rtasidagi konseptual farqlar aniqlanib, tizimlashtirildi (1-jadval).

1-jadval

An‘anaviy iqtisodiy ta‘lim va innovatsion formatdagi kompetensiyaviy yondashuv qiyosiy xarakteristikasi

Baholash mezonlari	An‘anaviy iqtisodiy ta‘lim formati	Innovatsion formatdagi iqtisodiy ta‘lim
Bosh maqsad	Iqtisodiy faktlar, qoidalar va atamalarni yodlash va bilish.	Olingan bilimlarni real hayotiy va iqtisodiy vaziyatlarda qo‘llash.
Savol va topshiriq turi	Yopiq testlar, faqat xotirani tekshiruvchi "Nima?", "Qachon?" kabi savollar.	Ochiq turdagi savollar, tahliliy "Nega?", "Qanday qilib?" muammoli topshiriqlari.
Xarita va hududiy ma‘lumotlar bilan ishlash	Iqtisodiy obyektlarni shunchaki ko‘rsatish va nomini aytib berish.	Xarita, diagramma va jadvallar yordamida qonuniyatlar va iqtisodiy tendensiyalarni tahlil qilish.
Talabaning darsdagi roli	Passiv tinglovchi va tayyor axborotni qabul qiluvchi subyekt.	Faol izlanuvchi, muammo yechimini topuvchi, tahlilchi va tadqiqotchi.
Yakuniy natija	Nazariy jihatdan yuqori, ammo amaliyotdan uzilgan bilim darajasi.	Amaliy iqtisodiy qaror qabul qila oladigan raqobatbardosh shaxs.

Ekspirimental tadqiqotlarimiz davomida talabalarga iqtisodiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan muammoli-loyihali topshiriqlar majmuasi berildi. Jumladan, "Toshkent iqtisodiy rayoni misolida investitsion jozibadorlikni geografik-iqtisodiy tahlil qilish", "O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi yoki engil sanoat klasterlari hududiy tashkil etilishining iqtisodiy samaradorligini baholash" kabi mavzularda loyihaviy modullar ishlab chiqildi. Talabalar ushbu topshiriqlarni bajarish jarayonida raqamli axborot resurslari va GAT (Geografik axborot tizimlari) texnologiyalaridan foydalanib, hududlardagi yer, suv va mehnat resurslarining cheklanganligi, soliq imtiyozlari va logistika xarajatlarini real vaqt rejimida hisoblab chiqdilar.

Olingan empirik natijalar shuni ko‘rsatdiki, darslarda raqamli ta‘lim texnologiyalarining tizimli qo‘llanilishi, ya‘ni sun‘iy intellektga asoslangan prognozlashtirish, Smart-biznes o‘yinlar va virtual

modellashirish platformalari vositasida talabalarning iqtisodiy risklarni hisoblash va strategik qaror qabul qilish ko'nikmalari an'anaviy guruhlariga nisbatan 22–26 foizga yuqori natija berdi.

Pedagogik muhokama (Discussion) jarayonida ta'limni ekologizatsiyalash, insonparvarlashtirish va shaxsning geoeologik, geodemografik va iqtisodiy madaniyatini shakllantirishga doir zamonaviy pedagogik konsepsiyalar integratsiyalandi. Tadqiqot xulosalari tasdiqlaydiki, iqtisodiy kompetensiya faqat iqtisodiy hisob-kitoblarni amalga oshirish layoqati emas, balki shaxsning tabiat, jamiyat va ishlab chiqarish munosabatlarida barqaror rivojlanish prinsiplariga amal qilishi, atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda moral iqtisodiy qarorlar qabul qila olish qobiliyatidir. Innovatsion muhitni yaratishda metodologik shart-sharoitlar sifatida: talabalarda doimiy qiziqish uyg'otish, motivatsiyani qo'llab-quvvatlash, muammoli vaziyatlarni tizimli pedagogik rag'batlantirish va maxsus ishlab chiqilgan dasturlar va qo'llanmalar bilan didaktik ta'minlash o'ra muhim pedagogik vosita ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa. Oliy ta'lim innovatsion muhitida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammosini ilmiy, nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etish natijasida quyidagi konseptual xulosalar shakllantirildi:

1. Talabalarning iqtisodiy kompetensiyasi globallashtirish va bozor iqtisodiyoti transformatsiyasi sharoitida bitiruvchining raqobatbardoshligini, ijtimoiy moslashuvchanligini va mustaqil hayotiy strategiyasini ta'minlovchi integral shaxsiy fazilat hisoblanadi.

2. Innovatsion ta'lim muhiti quruq nazariy bilimlarni berishdan voz kechib, talabani doimiy izlanish, tahlil qilish, muqobil variantlarni qiyoslash va real iqtisodiy qarorlarni model ko'rinishida qabul qilish jarayoniga tortuvchi interaktiv va raqamli muhit sifatida o'zining yuqori samaradorligini isbotladi.

3. Pedagogik va iqtisodiy tadqiqotlar uyg'unligiga asoslangan muammoli topshiriqlar, keys-stadi formatidagi darslar va raqamli texnologiyalar (GAT, Smart-platformalar, sun'iy intellekt elementlari) talabalarning tadbirkorlik tafakkuri va amaliy ko'nikmalarini an'anaviy ta'limga qaraganda sezilarli darajada jadallashtiradi.

4. Oliy ta'lim tizimida mazkur jarayonni muvaffaqiyatli va muntazam davom ettirish uchun o'quv dasturlari tarkibini raqamli iqtisodiyot va amaliy tadbirkorlik modullari bilan muntazam yangilab borish, pedagoglarning innovatsion-metodik mahoratini uzluksiz oshirish va ta'lim mazmunini shaxsga yo'naltirilgan didaktik materiallar bilan boyitish strategik zaruratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni // lex.uz.

2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O‘zbekiston – 2030" Strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni // lex.uz.

3.Sultanova N.B., Yunusova Z.T. Ways to Use Timss International Assessment Programs to Building Students' Scientific Literacy in Geography Lessons // European International Journal of Pedagogics. – 2026. – Vol. 06. – Issue 04. – P. 274–278.

4.Shamuratov R.Sh., Ulugbekova Sh.I., Utaniyazova Sh.U. Analysis of the Assessment of the Quality of Education in General Education Schools Based on Foreign Experience // American Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2026. – Vol. 53. – P. 63–69.

5.Abdullayeva D.N. The Harmony of Pedagogical and Geographical Research in the Formation of Geoecological Culture // Asian Journal of Multidisciplinary Research (AJMDR). – 2026. – Vol. 4. – Issue 3. – P. 56–62.

6.Islamov I., Tukhtaboyeva M.N. Tashkent Economic Region Investment Potential Geographical Analysis // Asian Journal of Multidisciplinary Research (AJMDR). – 2026. – Vol. 4. – Issue 3. – P. 88–95.

7.Islamov I., Xushboqova D.D. Development of Light Industries in Uzbekistan and Territorial Organization // Asian Journal of Multidisciplinary Research (AJMDR). – 2026. – Vol. 4. – Issue 3. – P. 96–104.

8.Karakulov N.M. From Poverty to Prosperity in Tashkent Region: Practical Measures and Effectiveness // Molodoy specialist. – 2026. – Vol. 5. – Issue 48-49. – P. 19–21.

9.Xodjaeva G.A., Maxmudov B.X., Xalmuradov Sh.O. Aholi nikoh va oilaviy tarkibining geodemografik vaziyatga ta'siri // Berdaq atındađı Qaraqalpaq málleketlik universitetiniń xabarshısı (Vestnik KGU). – 2026. – № 2 (74). – B. 155–158.

10.Shomirzaev M.X. Axborotlashgan ta'limda talabalarning kasbiy mediasavodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyasi // Berdaq atındađı Qaraqalpaq málleketlik universitetiniń xabarshısı (Vestnik KGU). – 2026. – № 2 (74). – B. 127–129.

11.Aliev P.K., Ten I.V. Ta'lim konsaltingi iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish omili sifatida // Berdaq atındađı Qaraqalpaq málleketlik universitetiniń xabarshısı (Vestnik KGU). – 2026. – № 2 (74). – B. 106–109.

12.Vaxobov X., Alimkulov N.R., Sultanova N.B. Geografiya o'qitish metodikasi. – Toshkent: Nodirabegim, 2021. – 359 b.